



Р. І. Тераз*

СТОРОНИ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК НЕДОЛІКІВ ТОВАРІВ, РОБІТ (ПОСЛУГ)

ЦК України поіменував новий вид зобов'язань, суть яких до того визначалася лише законодавством про захист прав споживачів, — зобов'язання щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) (§ 3 гл. 82). Зважаючи на новизну правового інституту, проблемність визнання його ознак¹, постає ряд питань, котрі не мають однозначності у правовому регулюванні, праворозумінні та правозастосуванні. І справа не тільки у тому, щоб правильно розмежувати правову природу цих правовідносин, визначаючи їхню договірну чи недоговірну сутність. Більш прикладним аспектом є визначення сторін цього зобов'язання, що й складатиме *мету цієї статті*.

Розв'язок цієї проблеми ґрунтується на дослідженнях науки цивільного права щодо загальної теорії про зобов'язання, зокрема про деліктні зобов'язання, окремих видів договірних зобов'язань щодо реалізації товарів, робіт (послуг), а також законодавства про захист прав споживачів. Питання формування інституту деліктних зобов'язань, їхньої системи, а також особливостей регулювання окремих видів деліктів розглядалися у працях таких радянських, російських та українських вчених, як: М. М. Агарков, С. С. Алексєєв, Б. С. Антимонов, А. М. Белякова, Д. В. Боброва, С. Е. Донцов, В. В. Глянцев, Г. В. Єрьоменко, Ю. Х. Калмиков, О. А. Красавчиков, Н. С. Малєїн, Г. К. Матвєєв, С. Д. Русу, А. М. Савицька, В. Т. Смірнов, А. А. Собчак, В. А. Тархов, Е. А. Флейшиць, М. Я. Шмінова, К. К. Яічков та багатьма іншими.

Серед дисертацій, котрі були представлені протягом останнього часу, в яких у тій чи іншій мірі розглядалися питання загальних правил чи особливостей регулювання відносин щодо відшкодування шкоди, особливо із особливими суб'єктами, слід назвати наступних: С. В. Антонова, А. І. Загорулька, Л. О. Корчевну, І. С. Ніжинську, В. П. Паліюка, І. Б. Протаса, Н. В. Терещенко, С. І. Шимон та ін. На особливу увагу у цьому напрямку заслуговують дослідження Л. М. Іваненко, С. А. Косінова, Г. А. Осетинської, О. П. Письменної², у яких головна увага звертається на визначення правового статусу споживача. Окремі висновки щодо місця цих зобов'язань у системі цивільних правовідносин містяться у навчальній літературі та науково-практичних коментарях чинного цивільного законодавства України. Проблеми забезпечення гарантованості прав фізичних та юридичних осіб від шкоди, котра може настати внаслідок недоброякісної чи фальсифікованої продукції, перебувають також у центрі уваги наукових досліджень ряду російських учених (А. Р. Товмасян, І. В. Кірюшина, К. Ю. Свинцова, Л. А. Шашкова, Б. О. Шабля та ін.).

Зважаючи на те, що на зобов'язання щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг), поширюються усі загальні положення про зобов'язання, відповідно до ст. 510 ЦК України його сторонами виступають боржник та кредитор³.

Сторони зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої недоліками товарів, робіт (послуг) чітко актами цивільного законодавства не визначені. Водночас з аналізу змісту ст. 1209 ЦК України ними виступають продавець, виготовлювач товару, виконавець робіт (послуг) (боржники), а також фізичні та юридичні особи (кредитори).

© Тераз Р. І., 2008

* викладач Тернопільського комерційного інституту

¹ Див., дет.: Тераз Р. І. Ознаки зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) // Право і безпека. — 2007. — Т. 6. — № 2. — С. 158-162.

² Іваненко Л. М. Цивільно-правове забезпечення прав споживачів на належну якість товару: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — К., 1998. — 20 с.; Косінов С. А. Теоретичні проблеми захисту прав споживачів в Україні за договором купівлі-продажу: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. — Х., 1999. — 19 с.; Осетинська Г. А. Цивільно-правовий захист прав споживачів за законодавством України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2006. — 20 с.; Письменна О. П. Правовідносини, що виникають у зв'язку з порушенням прав споживачів внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Одеська національна юридична академія. — Одеса, 2007. — 20 с. та ін.

³ Відповідно до ст. 511 ЦК України передбачена можливість виникнення внаслідок зобов'язання прав щодо кредитора та (або) боржника в третьої особи. Зважаючи на особливість розгляненого зобов'язання норми про участь третьої особи у цих зобов'язаннях мають своєрідні прояви, які вимагають окремого дослідження.



Як уже зазначалось, первісно відносини щодо відшкодування шкоди, завданої недоліками товарів, робіт (послуг), були врегульовані законодавством про захист прав споживачів. При цьому на сьогодні приписи ЦК України та Закону України “Про захист прав споживачів” дещо відрізняються між собою. Зважаючи на наявність двох правових норм, які регулюють тотожні або подібні відносини, виникає питання щодо застосування відповідних правових норм, що безпосередньо впливає на визначення суб’єктного складу цивільних правовідносин.

Якщо простежити становлення відповідної норми у законодавстві про захист прав споживачів, то слід вказати, що у першій редакції Закону України “Про захист прав споживачів”⁴ серед прав споживача передбачалося право на відшкодування збитків, завданих товарами (роботами, послугами), неналежності якості, а також майнової та моральної шкоди, заподіяної небезпечними для життя і здоров’я людей товарами (роботами, послугами) (ст.ст. 3, 17). Остання (чинна) редакція Закону України “Про захист прав споживачів”⁵, прийнята вже після проведення новітньої кодифікації цивільного законодавства, встановлює те, що шкода, завдана життю, здоров’ю або майну споживача дефектною продукцією або продукцією неналежної якості, підлягає відшкодуванню в повному обсязі, якщо законом не передбачено більш високої міри відповідальності.

Отже законодавство про захист прав споживачів оперує іншим поняттям — споживач і, відповідно, поширюється на дещо іншу сферу відносин — відносин між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, встановлює права споживачів, а також визначає механізм їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів (преамбула Закону України “Про захист прав споживачів”). При цьому цей Закон споживача визначає як фізичну особу, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов’язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов’язків найманого працівника⁶. Тому загальна сфера застосування обмежується принаймні двома чинниками: суб’єктивним та цільовим. Виходять за межі правового регулювання законодавства про захист прав споживача відносини за участю юридичних осіб, а також у разі придбання товарів, робіт (послуг) з метою іншою, ніж вказано у ст. 1 Закону України “Про захист прав споживачів”.

Загалом щодо викладу припису законодавства про захист прав споживача, то слід звернути увагу, що основний акцент законодавцем зроблено на закріплення та гарантування права споживача. Тому ця норма не визначається через категорію зобов’язання, що, у свою чергу, обумовлювало необхідність застосування судами норм про деліктні зобов’язання як універсальної форми для врегулювання відносин щодо поновлення майнової сфери особи, яка зазнала посягання (потерпілого).

Зважаючи на зміщення акцентів у сторону визначення правового статусу споживача, у законі доволі недбало, на наш погляд, визначено протилежну (зобов’язану) сторону. Так, відповідно до ч. 3 ст. 16 Закону України “Про захист прав споживачів” таку відповідальність перед споживачем несе сторона, яка її завдала. Таке нечітке визначення суб’єкта обов’язку вимагає додаткового роз’яснення, може викликати неоднозначне застосування цієї норми права.

Боржник. Розробники проекту ЦК України визначили як перспективну норму визначення суб’єктами відповідальності продавця, виготовлювача продукції (за вибором потерпілого) або виконавця робіт (послуг)⁷. Це й знайшло своє відображення у чинному ЦК України. При цьому, роз’яснюючи положення щодо визначення кола боржників, окремо наголошується на тому, що воно є вичерпним⁸.

⁴ Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. // ВВР. — 1991. — № 30. — Ст. 379.

⁵ Про внесення змін до Закону України “Про захист прав споживачів”: Закон України від 01.12.2005 р. // ВВР. — 2006. — № 7. — Ст. 84.

⁶ Метою статті не виступає аналіз та висловлення власної точки зору щодо поняття, змісту та правового статусу споживача, зважаючи на множинність наукових позицій та різночитання у різних нормативно-правових актах. Окремо лише слід зауважити, що в останній редакції визначення поняття “споживач” законодавець оперує поняттям “особисті потреби” замість “побутових”, а також визначено, що вони безпосередньо не пов’язані з підприємницькою діяльністю або виконанням обов’язків найманого працівника. Останні зміни відповідають визначенню поняття “споживач”, яке використовується у законодавстві Європейського Союзу. При цьому слід зауважити, що у цьому відношенні навіть у контексті Закону України “Про захист прав споживачів” задля врегулювання відносин щодо відшкодування шкоди, завданої недоліками товарів, робіт (послуг), дещо змінений у порівнянні із поняттям, яке визначене у ст. 1 Закону України “Про захист прав споживачів”, оскільки право на відшкодування шкоди виникає не тільки в особи, яка по суті та букві закону наділена правовим статусом споживача, але й будь-яка особа, котра зазнала втрат внаслідок недоліків товару, результату роботи чи послуги.

⁷ Боброва Д. В. Недоговірні зобов’язання у проекті Цивільного кодексу України // Кодифікація приватного (цивільного) права України / За ред. А. С. Довгєрта. — К.: Український центр правових студій, 2000. — С. 267.

⁸ Єрємєнко Г. В. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) // Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 ч. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. — К.: Концерн “Видавничий дім “Ін Юре”, 2004. — Ч. 2. — С. 778.



Згідно із ст. 1209 ЦК України суб'єктів відповідальності за шкоду, завдану внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг), можна поділити на дві групи:

1) продавець або виготовлювач товару (в разі завдання шкоди внаслідок недоліків товару або ненадання повної чи достовірної інформації щодо властивостей і правил користування товаром);

2) виконавець роботи або послуги (у разі завдання шкоди внаслідок їх недоліків)⁹.

Визначення боржників у зобов'язанні із відшкодування шкоди, завданої недоліками товарів, робіт (послуг), через категорії “виготовлювач”, “продавець”, “виконавець”, § 3 гл. 82 ЦК України не містить. З однієї сторони є це виправданим, оскільки вказані поняття належать до термінології договірних зобов'язань. Але, з іншої сторони, відповідним законодавством (і ЦК України, і іншими актами цивільного законодавства) недостатньо чітко витримана лінія щодо використання та однозначного розуміння наведених понять.

Виготовлювач, виробник, виготівник. Правовий статус виготовлювача фактично не визначений у ЦК України. Це поняття “виготовлювач” в окремих його аспектах знаходимо у ряді нормативно-правових актів (“виготовлювач друкованої продукції”, Закон України “Про видавничу справу”¹⁰; “виготовлювач офтальмологічних виробів”, Порядок проведення державної реєстрації офтальмологічних виробів, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2004 р. № 1675¹¹). При цьому, якщо у першому випадку ним визначається фізична чи юридична особа, що здійснює виготовлення замовленого тиражу видання, то у другому варіанті це обов'язково суб'єкт господарювання.

Інші акти цивільного законодавства здебільшого використовують поняття “виробник” (ст. 1 Закону України “Про хімічні джерела струму”¹², ст. 1 Закону України “Про житлово-комунальні послуги”¹³), “виробник молока та молочної сировини” (ст. 1 Закону України “Про молоко та молочні продукти”¹⁴), “виробник продуктів дитячого харчування” (ст. 1 Закону України “Про дитяче харчування”¹⁵) і т. п. Поняття “виробник” використовує й Закон України “Про захист прав споживачів”, який визнає ним суб'єкт господарювання, який: виробляє товар або заявляє про себе як про виробника товару чи про виготовлення такого товару на замовлення, розміщуючи на товарі та/або на упаковці чи супровідних документах, що разом з товаром передаються споживачеві, своє найменування (ім'я), торговельну марку або інший елемент, який ідентифікує такого суб'єкта господарювання; або імпортує товар¹⁶. Також головне, що мова йде про суб'єкта підприємницької діяльності, суб'єкта господарювання.

У Положенні про Державний реєстр видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 28 вересня 1998 р. № 1540¹⁷, використовується ще інше поняття “виготівники видавничої продукції”, під яким розуміються підприємства, установи і організації, фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, які випускають видавничу продукцію на суму понад 500 тис. гривень на рік. При цьому попри це закріплене поняття “видавця” — видавництва, видавничої організації, фізичної особи — суб'єкти підприємницької діяльності, обсяг випуску видавничої продукції яких обчислюється кількістю назв на рік.

Не вдаючись у доведення філологічної вивіреності використання належного поняття, ґрунтуючись на термінології § 3 гл. 82 ЦК України та враховуючи положення актів

⁹ Терещенко Н. В. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) // Цивільне право України. Особлива частина. Недоговірні зобов'язання: Навч. посіб. / І. Е. Берестова, С. С. Бичкова, І. А. Бірюков та ін.; За заг. ред. С. С. Бичкової. — К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. — С. 93.

¹⁰ Про видавничу справу: Закон України від 05.06.1997 р. // ВВР. — 1997. — № 32. — Ст. 206.

¹¹ Порядок проведення державної реєстрації офтальмологічних виробів, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2004 р. № 1675 // ОВУ. — 2004. — № 51. — Ст. 3326.

¹² Про хімічні джерела струму: Закон України від 23.02.2006 р. // ВВР. — 2006. — № 33. — Ст. 279.

¹³ Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 24.06.2004 р. // ВВР. — 2004. — № 47. — Ст. 514.

¹⁴ Про молоко та молочні продукти: Закон України від 24.06.2004 р. // ВВР. — 2004. — № 47. — Ст. 513.

¹⁵ Про дитяче харчування: Закон України від 14.09.2006 р. // ВВР. — 2006. — № 44. — Ст. 433.

¹⁶ Перша редакція Закону Української РСР від 12 травня 1991 р. “Про захист прав споживачів” (ВВР УРСР. — 1991. — № 30. — Ст. 379) містила поняття «виготовлювач», яке визнавалось як підприємство, організація, установа або громадянин, які виробляють продукцію для реалізації. В подальшому новою редакцією Закону України “Про захист прав споживачів” (Закон України від 15 грудня 1993 р. “Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР “Про захист прав споживачів”, ВВР. — 1994. — № 1. — Ст. 1) вже використовує поняття “виготівник”, яким визнавались підприємства, установи, організації або громадяни-підприємці, які виробляють товари для реалізації.

¹⁷ Положення про Державний реєстр видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28.09.1998 р. № 1540 // ОВУ. — 1998. — № 39. — Ст. 1443.



цивільного законодавства слід сказати, що *виготовлювач* у контексті досліджуваного правовідношення — це особа, яка виробляє товари для реалізації і не виступає безпосереднім контрагентом із покупцем, оскільки ним виступає продавець¹⁸.

Продавець. Виходячи з аналізу актів цивільного законодавства, можна зробити висновок, що нормативне визначення цього поняття не вимагається як апіорно зрозуміле. Тому його можна вивести тільки через конструкцію договору купівлі-продажу, за яким одна сторона передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (ст. 655 ЦК України). І саме особою, яка передає товар або зобов'язується це зробити, і є продавець. Окремо слід говорити про наявність у цивільному законодавстві договору роздрібною купівлі-продажу, адже визначення сторони у договорі здійснюється через категорію “продавець” із додаванням додаткової ознаки — здійснення підприємницької діяльності з продажу товару (ст. 698 ЦК України). Тобто, ЦК України не включає у розуміння поняття “продавець” здійснення ним підприємницької діяльності. У зв'язку з цим не можна однозначно погодитись із тлумаченням цього поняття, висловленим Г. В. Єрмоєнко¹⁹.

У чинному законодавстві дається декілька визначень поняття “продавець”. Ним визначається суб'єкт господарювання, який згідно з договором реалізує споживачеві товари або пропонує їх до реалізації (ст. 1 Закону України “Про захист прав споживачів”); юридична або фізична особа (підприємство, організація, установа, громадянин-підприємець), яка реалізує машини оптом чи вроздріб (ст. 1 Закону України “Про захист прав покупців сільськогосподарських машин”²⁰).

Є визначення цього поняття, котрі не можуть розглядатися у контексті досліджуваного зобов'язання через свою спеціалізовану дію. Ними є визначення продавця як фізичної або юридичної особи, в якій лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингодержувачу (ст. 1 Закону України “Про фінансовий лізинг”²¹); постійного лісокористувача, який здійснює заготівлю деревини на території України в порядку, установленому законодавством (п. 1.2 Положення про організацію та проведення аукціонів з продажу необробленої деревини, затв. наказом Державного комітету лісового господарства України від 30 листопада 2006 р. № 264²²) та ін.

Отже, продавець як боржник у зобов'язанні з відшкодування шкоди, завданої недоліками товарів, робіт (послуг) — це особа, яка передала у власність другій стороні (фізичній чи юридичній особі) товар, недоліки якого призвели до завдання шкоди і, відповідно, виникнення цивільно-правового зобов'язання із відшкодування шкоди.

Законом України “Про захист прав споживачів” охоплюється продаж так званих старих товарів (що були у вжитку) або повернутих виготовлювачем продавцеві для продажу після усунення недоліків, виявлених першим споживачем. Тому про наявні у товарі недоліки продавець повинен попередити споживача (покупця) не тільки в усній, але й у письмовій формі (на ярлику товару, товарному чеку або іншому способі)²³. Такий продавець також може нести відповідальність за шкоду, завдану недоліками товарів, робіт (послуг), але при умові, що шкода буда завдана іншими, непоміченими недоліками.

Виконавець. При визначенні осіб, які підпадають під ознаки виконавця робіт та послуг у контексті досліджуваного правовідношення, стикаємось із ситуацією, коли законодавство використовує це поняття у декількох значеннях²⁴.

У відносинах щодо виконання робіт поняття “виконавець” використовується не в усіх договірних зобов'язаннях, а лише у договорі на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, коли підрядника за цим договором

¹⁸ Самостійна участь виготовлювача у цьому зобов'язанні додає йому ознак зобов'язання особливого роду.

¹⁹ Єрмоєнко Г. В. Вказ. праця. — С. 776-777.

²⁰ Про захист прав покупців сільськогосподарських машин: Закон України від 05.06.2003 р. // ВВР. — 2003. — № 38. — Ст. 315.

²¹ Про фінансовий лізинг: Закон України від 16.12.1997 р. у ред. Закону України від 11.12.2003 р. // ВВР. — 2004. — № 15. — Ст. 231.

²² Положення про організацію та проведення аукціонів з продажу необробленої деревини, затв. наказом Державного комітету лісового господарства України від 30.11.2006 р. № 264, зареєст. в Міністерстві юстиції України 04.12.2006 р. за № 1263/13137 // ОВУ. — 2006. — № 49. — Ст. 3277.

²³ Свинцова Е. Ю. Защита прав потребителей в сфере рекламной деятельности в Российской Федерации: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. — М., 2005. — С. 120.

²⁴ Наприклад, використовується це поняття законодавством про авторське право та суміжні права, яке вочевидь не може не стосуватися суб'єктного складу досліджуваного зобов'язання.



законодавець йменує саме виконавцем (ст. 892 ЦК України). В усіх інших випадках використовується загальне поняття “підрядник”, що робить не досить зрозумілою логіку правового регулювання відносин щодо відшкодування шкоди, завданої недоліками робіт. Це зобов’язання, звичайно, не може стосуватися лише окремих підрядних договорів, воно має універсальне застосування щодо усіх. Зважаючи на це, слід висловитись, що визначення переліку боржників у ст. 1209 ЦК України визначено не у повній мірі.

Виходом із цієї ситуації є застосування положень ст. 1 Закону України “Про захист прав споживачів”, у якій виконавець визначається як суб’єкт господарювання, який виконує роботи або надає послуги. Водночас у преамбулі цього Закону використовується інше поняття — “надавач послуг”, але про нього немає жодної згадки у його тексті.

На відміну від договорів про виконання робіт, у договорах про надання послуг поняття “виконавець” використовується як загальна категорія (ст. 901 ЦК України). Аналогічні положення існують в ряді інших актів цивільного законодавства (див., напр. ст. 1 Закону України “Про житлово-комунальні послуги”).

Іншими актами цивільного законодавства це поняття визначається у наступних значеннях: юридична або фізична особа, яка виконує роботи та надає послуги з технічного сервісу для іншої особи з метою отримання прибутку (“виконавець робіт, послуг з технічного сервісу”, ст. 1 Закону України “Про захист прав покупців сільськогосподарських машин”); підприємство громадського харчування, громадяни-підприємці, які виконують роботи з виробництва, реалізації та організації споживання кулінарної продукції (“виконавець послуги громадського харчування”, п. 3 Правил обов’язкової сертифікації послуг харчування, затв. наказом Держстандарту України від 27 січня 1999 р. № 37²⁵) та ін.

Зважаючи на викладене, доводиться зробити дещо розширене тлумачення поняття “виконавця” як боржника у зобов’язанні із відшкодування шкоди, завданої недоліками робіт (послуг). Ним слід визнавати юридичну чи фізичну особу, яка виконує роботи, надає послуги.

Проблемним у визначенні боржника у зобов’язанні та можливості захисту потерпілого є випадки, коли в силу динамічних змін на ринку виробництва товарів, виконання робіт чи надання послуг відповідних суб’єктів господарювання вже немає. У цьому випадку для забезпечення захисту прав споживачів, що виступає конституційною гарантією, необхідні відповідні державні гарантії. Тому доцільним є встановлення норми про те, що шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров’я або смертю внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг), відшкодовується потерпілому державою, якщо виготовлювача та продавця товару, виконавця робіт (послуг) немає як учасника цивільних відносин або вони є неплатоспроможними. У випадку завдання шкоди майну особі потерпілий несе ризик випадкового знищення та випадкового пошкодження майна.

Кредитор. Право на відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг), належить потерпілому як стороні зобов’язання. Суб’єктами у правовідносинах з відшкодування шкоди, завданої неякісними товарами, роботами (послугами), згідно із споживчим законодавством виступають споживачі (потерпілі).

Сфера ж поширення цивільного законодавства про зобов’язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) є більшою, адже вона поширюється на всіх осіб (фізичних та юридичних²⁶).

Зважаючи на таку “конкуренцію”, слід висловитися, що і цивільне законодавство, і практика застосування активно використовують загальну суб’єктність на стороні кредитора у досліджуваних зобов’язаннях.

Суб’єктами права вимоги можуть виступати як безпосередні покупці товару, замовники робіт (послуг), так і особи, до яких товар (результати роботи, послуги) перейшов на належних правових підставах, або сторонні особи (члени родини потерпілого, сусіди та ін.)²⁷.

Суб’єктами права вимоги можуть виступати також представники чи інші особи, наприклад, батьки у відносинах щодо лікування дітей або підприємством щодо надання медичних

²⁵ Правила обов’язкової сертифікації послуг харчування, затв. наказом Держстандарту України від 27.01.1999 р. № 37, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 15.04.1999 р. за № 235/3528 // ОВУ. — 1999. — № 16. — Ст. 670.

²⁶ Ряд нормативно-правових актів включають у визначення поняття “споживача” й юридичну особу. Непоодинокими є пропозиції ряду вчених про необхідність розширення поняття “споживача” за рахунок включення юридичних осіб (див., напр.: Поліщук О. Ю. До питання про визначення поняття “споживач” // Реалізація чинних Цивільного і Господарського кодексів України: проблеми та перспективи: Зб. наук. праць (за матеріалами науково-практичної конференції, м. Київ, 24 листопада 2005 р.) — К.: НДІ приватного права і підприємництва АПРн України, 2006. — С. 203-206 та ін.)

²⁷ Терещенко Н. В. Вказ. праця. — С. 92.



послуг своїм співробітникам. Адже сторонами такого договору про надання послуг фактично виступають три суб'єкти: замовник (батьки, підприємство), виконавець (медичний заклад або приватний підприємець) та фізична особа, яка буде отримувати медичні послуги, тобто пацієнт.

У літературі розглядалася ситуація, коли через неправильно проведену хірургічну операцію було завдано серйозної шкоди здоров'ю дизайнеру-модельєру, який мав контракт з відомою фірмою з пошиття жіночого одягу. Через це працівник не зміг завчасно виконати замовлення фірми з розробки сезонної колекції. Претензії з відшкодування шкоди до медичного закладу пред'явив не тільки сам постраждалий, а й фірма, яка зазнала економічних збитків, а також пониження ділової репутації як надійного та постійного учасника усесвітньо відомого показу моделей одягу²⁸.

Право на відшкодування моральної шкоди належить винятково фізичним особам, оскільки ст. 23 ЦК України надає юридичне значення одній формі немайнової шкоди, що її може бути завдано юридичній особі, а саме — пониженню її ділової репутації. Проте самі по собі недоліки товару, робіт, послуг, а також відсутність чи недостатність інформації про них не можуть спричинити пониження ділової репутації потерпілої юридичної особи, що виключає можливість задоволення її позову до продавця, виготовлювача, виконавця про відшкодування моральної шкоди²⁹.

Але із загального правила є винятки. По-перше, у випадку заподіяння смерті фізичній особі таке право мають непрацездатні особи, які перебували на утриманні померлого або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина померлого, яка народилася після його смерті. По-друге, цей виняток стосується тих осіб, які обслуговують товари, товари (послуги) в силу трудових відносин із його власником.

Отже, суб'єктами права вимоги зобов'язань можуть бути як безпосередні покупці товару, замовники робіт (послуг), так і особи, до яких товар (результати виконання роботи, послуги) перейшли на належних правових підставах, а також сторонні особи (члени родини потерпілого, сусіди тощо) (наприклад, якщо шкода була завдана внаслідок недоліків продуктів, спожитих під час вечірки).

Ризик держави і гарантія держави у випадку завдання шкоди недоліками товарів, робіт (послуг), якщо виявиться, що продавець і виготовлювач продукції виявились неплатоспроможними, поширюється тільки на підприємців, а також у випадку завдання шкоди життю та здоров'ю.

Враховуючи критерій відмінності договірних та деліктних зобов'язань у частині суб'єкта відповідальності у розглядуваному правовідношенні, він має доволі специфічну форму прояву. Досліджуваний вид відповідальності пов'язаний із тим, що усі вищепоіменовані учасники цивільних відносин перебували між собою у певних відносних цивільних правовідносинах, що суперечить характеризуючій ознаці деліктних зобов'язань, у яких суб'єктом відповідальності виступає особа, яка її завдала або особа, яка несе відповідальність за дії заподіювача шкоди.

Сформульовані висновки дали можливість виявити деякі суперечності та прогалини у правовому регулюванні зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої недоліками товарів, робіт (послуг). Однак залишаються невирішеними питання, пов'язані із правовою конструкцією альтернативності права кредитора (потерпілого) та "вибору боржника" у зобов'язанні, а також характеру правовідносин між виготовлювачем та продавцем, участі третьої особи у досліджуваному правовідношенні. Вони й повинні стати предметом подальших наукових розвідок.



²⁸ Dan B. Dobbs. Paul T. Hayden Torts and Compensation: personal accountability and social responsibility for injury. American casebook series. 5-th edition — St. Paul.; Thomson west, 2005. — p. 667 // Цит за: Антонов С. В. Цивільно-правова відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю при наданні платних медичних послуг: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — К., 2006. — С. 113.

²⁹ Шицький І. Ю., Примак В. Д. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) // Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. — 2-е вид., перероб. і доп. / За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — Т. II. — С. 940.